

CELĂLALT ÎN *AFERIM!* AL LUI RADU JUDE: DIMENSIUNEA LINGVISTICĂ A RASISMULUI

Crina NEACȘU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
E-mail: crina.neacsu@ulbsibiu.ro

THE OTHER IN *AFERIM!* BY RADU JUDE: THE LINGUISTIC DIMENSION OF RACISM

Abstract: Following the general problematics of reformulating the concepts of “discourse” and “narrative” and treating cinematic products as textual objects, with incursions into the 21st century cinema as a realist-expositional medium of the social problems of the Other, the present paper aims, by contextualizing the film *Aferim!* (2015) by Radu Jude, to analyze the relationship between language, language and race, racialization, and representation. In short, it aims to analyze the position of linguistic racism in the admitted “realistic” and artistic presentation of the process of marginalization. Such academic analyses have become present internationally, especially with the development of the linguistic dimension of postcolonial studies and the emergence and expansion of the concept of political correctness and/or cultural sensitivity in the contemporary socio-cultural discourse, especially in direct relation to language, language, and visual media of artistic transposition. We must be remembered, however, that Roma people occupy a marginal place even in postcolonial analysis of otherness. In the Romanian space, with a strong intertextual character, *Aferim!* occupies a privileged place precisely because of the primacy given to the theme: the Roma slavery in the 19th century Wallachia, during the year 1853, which is a key-year, considering that the formal abolition of slavery took place only three years later, in 1856, in Wallachia. Intentionally subversive, Jude takes the historical form of the popular films from the communist period and turns it against itself, while also adding the American-inspired aesthetic of Westerns. The multiplicity of perspectives is present, but the „intimacy” belongs to the white, oppressive characters, putting the viewer in an uncomfortable position that belongs to them historically. Following the results of the quantitative study of the present work, where the most often used word is „cocoane” [lord] in all its declined versions, *Aferim!* is thus a film about power dynamics, a dynamic in which the Roma are the Other.

Keywords: colonialism, linguistic racism, Roma slavery, Roma, quantitative studies.

Citation suggestion: Neacșu, Crina. “Celălalt în *Aferim!* al lui Radu Jude: dimensiunea lingvistică a rasismului.” *Transilvania*, no. 7 (2023): 10-16.
<https://doi.org/10.51391/trva.2023.07.02>.

Actanții procesului de numire: „rom” vs. „țigan”

În discursurile internaționale despre situația romilor, lingvistica ocupă un rol dublu: de a susține/populariza studiile despre romi și de a propune un cadru teoretic pentru analiza identității romilor. La nivel academic, sunt importante studiile lingvistice asupra limbii romani, precum și contextualizarea cercetării insuficiente asupra grupurilor rasiale periferice. În definitiv, aceste minorități sunt situate într-un câmp

eurocentric construit, la nivelul discursului colonial și/sau post-colonial despre rasă, plecând de la premisa existenței unei așa-zise ierarhii rasiale – unde albi și albitatea reprezintă categoria superioară – bazate pe un continuu proces de comparare și excludere care a dus la crearea categoriei *Celălalt*, privit și construit dintr-o perspectivă diferențială. Diferența și diferențierea reprezintă elemente-cheie și în studiile lingvistice, mai ales din perspectiva procesului de numire² – problemă centrală în discursul secolului

XXI, odată cu introducerea conceptului de *corectitudine politică/sensibilitate culturală*, înțeles ca fenomen care „se centreează pe modul în care limba, și, în particular actul numirii, ar trebui să fie folosită public și în alte contexte determinate sociale”³. Prin raportarea la *Celălalt*, acest proces de numire capătă, la rândul său, un caracter dihotomic: procesul de auto-numire (numire intracomunitară) și, în consecință, de auto-definire, în care categoria periferică își atribuie și definește propria identitate lingvistică, și procesul de extra-numire (numire extracomunitară), în care categoria periferică este numită extern, de către categoria dominantă, din perspectiva diferenței și a caracterului antonimic. Granițele acestei dihotomii sunt, însă, instabile la nivel discursiv și, adesea, se întrepătrund, cauza fiind, de exemplu, predominanța istorică a discursului albilor, dar și, în sens invers, actul prin care periferia preia și resemantizează termenii aplicați ei de către centru. Întrepătrunderea proceselor și natura acestora depind, însă, în general, de factori extralingvistici: contextul actului, relația dintre vorbitor și cel cărui i se adresează și/sau intenționalitatea vorbitorului⁴. Problematika modului în care limba influențează anumite realități sociale și/sau este influențată de aceste realități este o notă importantă a discursului comunităților etnice periferice, ajungând parte a tuturor reprezentărilor acestora, politico-sociale sau artistice, reprezentări care sunt și ele, la rândul lor, dihotomice, plasându-se între apropiere culturală – preluarea discursului etnic și prezentarea alterată a acestuia de către albi – și auto-reprezentare – reprezentarea discursului etnic de către membrii comunității în sine.

Modul de adresare a comunităților etnice – specific, comunitatea romilor – devine discursul central într-una dintre cele mai programatice și comprehensive încercări de adunare și contextualizare a discursurilor rome ale emancipării din 10 spații-cheie: Bulgaria, Iugoslavia, Grecia, Turcia, România, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Letonia și URSS – *Roma Voices in History. Roma Civic Emancipation in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until World War II* [Vocile rome în istorie. Emanciparea civică romă în Europa de Est, Sud-Est și Centrală, din secolul al XIX-lea până la cel de-al Doilea Război Mondial], apărută în 2021, la Brill. Pe lângă încercarea de problematizare a dimensiunii socio-economice, politice și culturale a discursurilor emancipării, plecând de la cele academice, problematice în perspectivă, în care romii „sunt priviți ca obiecte pasive în cadrul acestor politici [aici făcându-se trimitere la politicile privind statutul romilor în cadrul națiunilor vizate], și nu ca generatori activi ai propriei istorii”⁵, iar „cercetătorii nu încearcă deloc să descopere surse scrise de romi și, prin urmare, perspectiva romilor este absentă *de facto*, iar reacția romilor în sine (sau lipsa acesteia) față de politicile implementate care îi vizează, asemenea viziunilor acestora asupra viitorului

comunităților lor, sunt neglijate”⁶, volumul se raportează la acestea atât la nivel extern, de analiză a contextului, cât și la nivel intern – componenta textuală a discursurilor în sine –, și, pregnant, la dimensiunea lingvistică, necesară apropierei de un asemenea subiect: „Ca această carte să fie primită și înțeleasă corect, este necesar să începem prin a clarifica terminologia folosită, precum și parametrii spațiali și cronologici ai acesteia”⁷. Observabil va fi astfel faptul că identitatea lingvistică a romilor este dihotomică, termenii de adresare întrebunțați fiind, în general, în engleză, „Roma” (în română, „rom”) și termenul-umbrelă „Gypsies” (în traducere, „țigan”)⁸, folosiți interschimbabil atât la nivelul discursului academic, cât și la nivelul discursului general-comunitar. În contextul volumului, însă, intervine o problemă majoră în coroborarea discursului englez – limba engleză fiind, aici, numită „limba contemporană a academiei globale”⁹ – cu discursurile autohtone ale celor 10 spații-cheie vizate, termenul englez „gypsy” ajungând să înglobeze traducerea tuturor etnonimelor folosite în Europa de Est, Sud-Est și Centrală și, în general, la nivel macro, în spațiile în care romii sunt o minoritate¹⁰. „Acest termen nu este o traducere adecvată”¹¹, specifică editoarele volumului, deoarece exprimă o dublă realitate lingvistică, având două semnificații, „desemnând două tipuri distincte de populație”¹², care, în studiile de specialitate, au fost delimitate în „Gypsy I” și „Gypsy II”¹³. „Gypsy I” este corelat cu o dimensiune socio-economică, desemnând „o formă de organizare socio-economică, independentă de origine, limbă sau tradiții”¹⁴ (semnificație amintită și în volum, cu trimitere la comunitățile nomade, „non-rome, care nu se identifică drept rome sau care nu sunt rome la origine”¹⁵ și care nu împărtășesc categoriile amintite), pe când „Gypsy II” desemnează o realitate socio-culturală și istorică, fiind folosit pentru „o populație care împărtășește o limbă (totuși împărțită în diverse grupuri dialectale), tradiții și credințe”¹⁶, unde „Gypsy II este obiectiv recognoscibil mai ales prin limbă, mai precis, o populație care vorbește romani (sau *romanes*)”¹⁷. Problema majoră a acestui termen, „popular, deși în general un nume extern”¹⁸, este însă caracterul său inadecvat¹⁹ – etnonimele amintite de-a lungul volumului și traduse prin „gypsy”, asemenea termenului din română, „țigan”, desemnează rezultatul procesului amintit anterior, acela de extra-numire (numire extracomunitară) care se bazează pe conceptele de diferență și diferențiere, unde subiectul numit este privit ca Celălalt, ca un corp străin într-un context național. Tendința de numire extracomunitară nu aparține însă numai națiunilor-centru sau națiunilor-importatoare, ci și comunităților periferice – fiind o tendință generalizată și generalizantă de a reduce subiectul străin la caracterul său alogen –, romii având propriul termen pentru a denumi membrii altor etnii, și anume, general, „gadžo”²⁰, cu toate formele sale. Diferența constă însă în semnificația termenilor

și în atributele aduse. Pentru comunitățile periferice, „colonizate”, termenul folosit pentru a-l denumi pe Străin capătă o semnificație total polarizantă („gadžo” însemnând „non-rom”), ea trimitând și la ideea de pericol prin atributul de „inamic” al termenului²¹; pentru culturile-centru, „colonizatoare”, termenii folosiți prezintă mai degrabă un caracter dezumanizant și alterant, reliefând atributele subminante, care îl fac pe Celălalt să pară inferior. Acest fapt este reliefat de etimologia generalizată a etnonimelor folosite în Europa de Est, Sud-Est și Centrală, precum și de termenul „țigan” („ațigan”, în primele atestări documentare din timpul Imperiului Bizantin)²², ținând cont că astfel de etnonime sunt întotdeauna folosite cu semnificația de Gypsy II în aceste spații, și nu Gypsy I, folosită majoritar în Vest²³. Considerat a fi de origine greacă, termenul „țigan” provine de la grecescul „atsinganoi” – folosit, deseori, în discursul religios –, însemnând „de neatins” sau „spurcat” și ajungând, prin asociere, o „definiție a comunităților marginale, caracterizate de o cultură a sărăciei”²⁴, considerate „nеспălate, murdare”²⁵; în cadrul robiei romilor, termenul ajunge să capete o dimensiune socială, definind statutul de rob, de sclav²⁶. Însă, Lucian Cherata, de exemplu, prezintă, în „The Etymology of the Word Țigan (Gypsy) and (R)Rom (Romany)”, o dublă origine, greacă și sanscrită, care ar contracara caracterul extracomunitar al etnonimului, revelându-l a fi intracomunitar, perspectivă problematică, având în vedere poziția actuală a comunității rome față de termen și faptul că termenul, extracomunitar sau intracomunitar fiind, continuă să fie folosit în mod peiorativ. Trimiterea lui Cherata la o așa-presupusă origine sanscrită vine pe linia asocierii romilor cu spațiul indian, de unde și apelativul de „cingar” și apropierea semantică de „țigan”, dar și „cingar” reprezintă un etnonim folosit peiorativ, „fiind considerat denumirea unui grup de rang inferior care trăiește astăzi în India”²⁷. În discursurile emancipării de pe teritoriul României, necesitatea înlocuirii acestor etnonime peiorative este semnalată încă din anul 1919, de la Adunarea Națională Țigănească a locuitorilor din Ardeal – discursul emancipării fiind, încă, nevoit să se construiască de la/prin etnonimele extracomunitare, cu sens negativ: „de aici înainte, în toate actele oficiale românești să nu se mai folosească pentru noi și următorii noștri numirea (porecla) ca batjocură «țigan», ci aceasta, dacă nu se șterge cu totul chiar din uzul oficial, să se circumscrie cu o altă denumire care se va afla de corespunzătoare”²⁸; în anii 1930 și 1940, această schimbare se concretizează prin susținerea termenului intracomunitar „rom” (din limba romani, „bărbat”, „om”) – alături de alți termeni intracomunitari, cu referire la „om”, membru al comunității rome: „manuș”, „kalo”, „sințo” –, care se edifică odată cu anii 1990 atât în spațiul european, cât și autohton²⁹.

***Aferim!*, al lui Radu Jude (2015): problematica numirii**

Cultura unei țări – cu precădere cea teatrală sau cinematografică – poate fi considerată a fi un exponent al mentalității sociale; nu este, astfel, surprinzător faptul că majoritatea discursurilor culturale internaționale (probabil cel mai relevant exemplu fiind cel al activiștilor de culoare din spațiul american), cât și autohtone (al romilor) pe tema identităților etnice aflate în minoritate capătă, atunci când există, cel puțin, un caracter reducăționist și în consecință, activ- sau pasiv-rasist. Acest caracter dublu negativ reprezintă o consecință a predominanței discursului alb, hegemonic, adesea „naționalist” – atât la nivel de producție, cât și de perspectivă –, în cadrul căruia identitățile etnice neplabile ajung să fie eliminate sau percepute, reflectate și redată în conștiința alterității, ca fiind Celălalt, fapt care duce fie la lipsa de individualitate a subiecților prezentați colectiv, fie la fetișizarea/sexualizarea, exoticizarea/orientalizarea, romantizarea sau stereotipizarea/arhetipizarea acestora. Redarea unora dintre cele mai importante fenomene care au afectat și continuă să afecteze comunitatea romă la nivel istoric, dar nu numai – robia romilor, deportările romilor în Transnistria în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Holocaustul romilor, rasismul perpetuat și acclimatizat la nivel european – nu a putut avea loc într-un asemenea context; aceste fenomene continuă să fie subiecte minimizezate la nivelul discursului socio-cultural și artistic.

Aplicată la nivel micro, asupra contextului teatrului românesc, iar, mai apoi, al cinematografiei românești, problematica romilor, de la modernitate încoace, se rezumă, în general, la două ipostaze antemenționate, legate de două concepte-cheie în reprezentarea identităților etnice la nivelul artei: apropierea culturală și auto-reprezentarea³⁰. Apropierea culturală ocupă locul fruntaș din punctul de vedere al vizibilității la nivelul maselor, vizibilitate cauzată, în general, de un context *favorizant*: accesul la resurse ca urmare a privilegiului alb, publicul majoritar alb și, în consecință, perspectiva majoritar albă. În teatru, problematica se adâncește, având în vedere că, la nivel internațional, este considerat, istoric vorbind, că „sclavii romi au pus bazele teatrului modern timpuriu în principatele românești”³¹, fiind „timp de trei sute de ani [...] singurii interpreți ai epocii”³², însă „compozițiile și textele bufonilor romi și ale lăutarilor erau «proprietatea intelectuală» a boierilor de care aparțineau. Prin urmare, operele sclavilor culturali romi au fost automat transferate proprietarilor, ceea ce înseamnă că aceștia nu au primit niciun fel de recunoaștere pentru munca lor artistică”³³. După cum amintește și Mihaela Drăgan, membră fondatoare a Asociației Actorilor Romi și coordonatoarea colectivului Giuvlipen – prima companie de teatru independent feminist rom din România – „abia în

2010 lungă perioadă de invizibilitate a romilor în teatru s-a încheiat³⁴, cu spectacolul *Ţekh rat lisăme*, traducere și adaptare după cunoscuta piesă de teatru *O noapte furtunoasă*, de I. L. Caragiale. Din 2010 încoace, spațiul teatrului din România s-a împărțit în teatrul rom politic, pe urma lui David Schwartz – care „consideră că tot teatrul este politic deoarece este un discurs public care participă la transformarea continuă a relațiilor de putere din organizarea unei societăți”³⁵ – documentar, adesea, și teatrul „despre romi fără romi”³⁶. Restrângând contextul din punct de vedere tematic la sclavia romilor, tocmai în anul 2018 a fost jucată prima piesă cu această tematică – *Marea rușine*, regizată de Alina Șerban, prima regizoare romă din România – care analizează, cu o incursiune din prezent în trecut – povestea unei tinere masterande de etnie romă care vrea să își realizeze disertația pe tema sclaviei strămoșilor săi – toate sentimentele transgeneraționale și externe atașate intrinsec acestui subiect.

Astfel, nu este de mirare că, în spațiul cinematografic, în care direcția predilectă de abordare a subiectelor etnice este în general reprezentată de documentare sau documentare-dramă, apariția filmului *Aferim!* în 2015, în regia lui Radu Jude, a reprezentat un moment-cheie în discursul Noului Cinema Românesc, moment care a stârnit reacții de „neliniște” în rândul publicului majoritar alb, după cum le numesc Andrei Gorzo și Veronica Lazăr³⁷ și de încercare de minimizare a tematicii și a reprezentării acesteia prin centrarea asupra altor dimensiuni ale filmului³⁸. De fapt, aceasta este aparenta miză a filmului – de a crea publicului o stare de disconfort prin identificarea cu sistemul opresiv în dihotomia opresor-opresat, Jude apelând la un intertext cu literatură română veche și pașoptistă. Aici se poate observa o dublă dimensiune a discursului, acesta fiind construit prin el însuși, dar și prin trimiteri la Ion Creangă, Dionisie Eclesiarhul, Neagoe Basarab, Nicolae Filimon, Iordache Golescu, B.P. Hasdeu, Grigore Lăcusteanu, Cilibi Moise, Constantin Negruzzi, Ioan Solomon, Anton Pann, Vasile Alecsandri, Ioan Dobrescu, Ion Ghica, Ion Budai-Deleanu, Samuil Vulcan, A.P. Cehov, Nikolai Gogol ș.a. – pentru a reda, într-o notă politizată, istoria mentalității colective albe în relație cu statutul romilor în societate³⁹, printr-un fir narativ de inspirație *western*: zăpciul Costandin (Teodor Corban) și fiul său, Ioniță (Mihai Comanoiu), trebuie să îl găsească pe robul rom fugăr și acuzat de hoție, Carfin (Cuzin Toma), proprietatea boierului Cîndescu (Alexandru Dabija).

Într-o încercare de apropiere față de *Aferim!* dintr-o perspectivă discursivă, cu centrare pe scenariul filmului ca obiect textual care poate fi analizat lingvistic – plecând de la poziția că scenariul unui film reprezintă un artefact literar în sine care poate exista și în afara acestuia, cu potențial de publicare și/sau internaționalizare la nivel literar⁴⁰ – trebuie ținut cont, asemenea altor studii cantitative de specialitate asupra discursului rasial din cinematografie – mai ales în traducere – de

faptul că filmele reprezintă instanțe polisemiotice și/sau multimodale de discurs⁴¹. Altfel spus, comunicarea cu subiectul vizat nu se realizează într-o unică formă sau printr-un unic canal conversațional, iar actul comunicării în sine se folosește de diverse resurse, interne sau externe: „Ca un fenomen al comunicării, multimodalitatea definește combinația dintre diferite resurse semiotice sau moduri în texte sau evenimente comunicative, cum ar fi imagini statice sau mișcătoare, discursuri, scris, forme, gesturi și/sau proxemica”⁴², iar „cercetarea în multimodalitate se ocupă cu dezvoltarea de teorii, instrumente și metode analitice și descriptive care se aproprie de studiul reprezentării și comunicării din perspectiva modurilor ca principiu organizatoric”⁴³. Prin moduri înțelegem resurse – la fel de importante ca limba/limbajul și textul – care s-au dezvoltat la nivel social pentru a crea semnificații: „modurile, cum ar fi gestică, sunetul, imaginea, culoarea sau poziția, sunt concepute ca un set de resurse organizate pe care societățile le-au dezvoltat – fiecare la un grad mai mare sau mai mic de articulare în diferite grupuri sociale – spre a crea semnificație și pentru a exprima și modela valori, ideologii și relații de putere”⁴⁴. Multimodalitatea a ajuns și un concept cheie în studiile lingvistice și/sau ale comunicării, iar majoritatea studiilor teoretice care pleacă de la fenomenul multimodalității sau se folosesc discursiv de acesta pleacă de la patru concepte-cheie: 1) caracterul multimodal al tuturor instanțelor comunicării; 2) inadecvarea analizelor semantice realizate strict pe limbă; 3) specificul unic al fiecărui mod care îndeplinește anumite necesități comunicative și 4) modurile sunt folosite împreună, fiecare cu rolul său în procesul de creare de sens⁴⁵. Astfel, o încercare de analiză lingvistică a unui film – un mediu multimodal – strict prin scenariul – obiectul textual în sine – nu va fi validă fără celelalte considerente și laturi ale realizării discursului filmic – canalele semiotice, strâns legate de modurile amintite anterior – pe care Patrick Zabalbeascoa le împarte în patru: 1) canalul audio-verbal (limbajul, cuvintele rostite); 2) audio-nonverbal (toate celelalte sunete); 3) vizual-verbal (scrisul) și 4) vizual-nonverbal (toate celelalte semne vizuale)⁴.

Restrângând obiectul cercetat la un discurs-cheie, și anume prezentarea identității social-lingvistice a romilor – cu centrare asupra actelor de intranumire și extranumire – în *Aferim!*, rezultatele variază considerabil în funcție de metodologie. Aplicând metoda studiului cantitativ – la un nivel minimal, prin utilizarea platformei accesibile web de analiză a textelor digitale, *Voyant Tools* – asupra a două obiecte textuale suport ale filmului: scenariul (cu descrierile secvențelor filmice, personaje și replici) și textul replicilor personajelor în sine, segmentate de către platformă în 10 segmente, la un nivel *distant*, se pot face, în primul rând, câteva observații de nuanță. Rezultatele studiului cantitativ realizat asupra scenariului scot în

evidență ierarhia personajelor: Costandin devine, prin 589 de intrări, personajul principal al acțiunii filmice, urmat de fiul său, Ioniță (aproximativ jumătate din intrările lui Costandin, 274), iar, mai apoi, personajul etnic, Carfin (122), urmându-i Iordache (Cîndescu) (55), preotul (48), sultana (33) – cu aceste forme flexionare. Ce rezultă din aceste prezențe numerice este plasarea lui Carfin între doi poli ai puterii într-o ierarhie triplă, în cadrul căreia comunitatea lui Carfin ocupă ultimul loc, pe când boierul, preotul și sultana ocupă nivelul I al puterii ca deținători de sclavi romi, iar Costandin și Ioniță ajungând să ocupe rolul de *colonial proxies* în această dinamică a puterii. Dintre aceste trei părți ale ierarhiei, perspectiva dominantă a filmului ajunge să fie fix această poziție de mijloc – numeric vorbind – cu momente de pură violență și, mai apoi, înțelegere și/sau „milă”, dintr-o așa-zisă credință a personajelor în caracterul lor „bun”, „naționalist”, „familist”, „creștin”, înțelegere și/sau „milă” născute, însă, din considerentele spirituale superioare care vin cu o poziție de putere. Mai mult, necesară este și delimitarea apelativelor la nivel cantitativ – de data aceasta, cu raportare la ambele texte –, fiind observabil faptul că, în analiza textului replicilor, apelativul „cocoane” este cel mai des întâlnit (33 de intrări în replici, 38 la nivelul întregului text), la care se adaugă alte 2 intrări pentru „coconul” – variantele de feminin ale acestuia și formele lor flexionare: „cocoană”, „cocoana”, „cuconiță”, „cuconița” aparând într-un total de 14 intrări la nivelul replicilor –, fapt care exemplifică dinamica puterii în raport cu actul adresării. Adresarea cu acest apelativ este plurilaterală la nivelul personajelor albe care ocupă o poziție de putere, iar delimitarea între pozițiile de putere este mult mai pregnantă – în timp ce Costandin i se adresează lui Iordache Cîndescu cu „cocoane” sau „boier”, Cîndescu i se adresează lui Costandin prin funcția ocupată de acesta în raport cu propriul statut, anume „zapciu” – și unilaterală în raport cu personajele etnic periferice – romii – sau social-periferice – țărani – acestea adresându-se personajelor albe, indiferent de delimitările sociale, prin apelativul „cocoane”. În acest context, trebuie discutată folosirea termenului „țigan”, „rom” fiind folosit doar în contextul scenariului, în cadrul descrierilor scenelor sau în mențiunea intervențiilor personajelor etnice. Termenul peiorativ amintit apare, la nivelul textului replicilor personajelor, în toate formele sale flexionare, „țigan”, „țigani”, „țiganul”, „țigani”, „țigane”, „țigancă”, într-un număr de 30 de intrări, la care se adaugă sinonime peiorative, „cioară” fiind cel mai frecvent folosit, mai mult decât „țigan” – 38 de intrări, alături de formele „cioara”, „ciori”, „ciorile” – și adăugând un caracter internațional discursului, având în vedere că „cioară” a ajuns să denumească, peiorativ, mai multe grupuri minoritare „de culoare”, cauza fiind asocierea culorii pieii membrilor comunității cu culoarea păsării, dar și cu un anumit caracter simbolic de „rău-aducătoare”

a acesteia. La aceste două denumiri se mai adaugă „ciori” (masculinul de la „cioară”), „balauri”, „gărgâuni”, „dănciugi”, „faraoni” – pornind de la crezul eronat că romii se trag din Egipt, unde au îndeplinit tot rolul de robi – sau „crancăi”.

O mențiune importantă trebuie făcută înainte de a trece la analiza directă a contextelor filmice în care apare termenul „țigan”, și anume: în spațiul românesc, termenul are un statut dublu, așa cum arată afirmația lui Viorel Achim că „țigan” ajunge să însemne, la nivel istoric, „sclav” și/sau „rob”, pe lângă semnificația dată de „Gypsy 2”, de comunitate etnică. Deși, discursiv, aceste două semnificații ajung să se întrepătrundă în spațiul românesc, membrii comunității rome fiind sclavi, utilizarea contextuală a acestora nu trebuie confundată. La nivelul spațiului discursiv din *Aferim!*, această confuzie este inexistentă, cei doi termeni, „țigan” și „rob” ajungând să fie alăturați contextual, formând o sintagmă – „țigan rob”. La nivelul contextelor, sunt întâlnite două linii majore de discuție de la care se poate pleca: 1) termenii alăturați termenului-bază, cum este „rob”, folosit ca adjectiv și 2) actanții contextuali. Astfel, la nivelul primei linii de discuție, termenul „țigan” apare în general alăturat noțiunilor de „neoameni”, „Necuratu” („Adică, sînt țigani oameni sau e de-ai lui Necuratu? Că unii zic că e neoameni.”), „minciună”, „tălăhărie”/ „furt”: („Cioara dracului! Tilhar, ă? Noi muncim mai ceva ca țigani pentru o bucată de mămăligă și tu furi... Mai rău ca robii trăim și ei fură.”), „murdărie” („Dar nu vreau să fie țigancă. Vreau o muiere curată.”), „bătaie”/ „pedepsă fizică” („țigani mănincă bătaie multă”) sau statutul de non-„frate”, non-seamăn („Dă-l dracu, că nu e frate-tău. E doar un țigan. Un rob.”). Însemnate sunt însă mențiunile pe care romii le fac, acestea fiind două la număr, dar una este cea mai relevantă pentru modul în care auto-referința este percepută la nivelul textului filmului: „Și părintele stareț și frații călugării ne bate degeaba, că noi nu știm. Carfin n-a venit p-aci și noi sîntem țigani proști, de unde să știm noi?” Se poate observa aici că termenul „țigani”, căruia i se alătură adjectivul „proști”, arată conștientizarea reacției pe care personajele albe ar avea-o față de amintirea statutului *low* al personajelor etnice – folosirea etnonimului impus servește, în acest punct, ca o formă de apărare în fața unui viitor abuz, plasând personajele etnice într-o poziție de inferioritate intelectuală, superioritatea aparținând numai personajelor albe. Astfel, dacă are prioritate denumirea extracomunitară – cu sensurile antemenționate –, este observabil faptul că referința intracomunitară – printr-un etnonim extern – ajunge să joace un rol central într-un discurs al puterii, în care necesară este nevoia de apărare.

Concluzii. Urmărind aplicabilitatea dihotomiei numirii intracomunitare și numirii extracomunitare, centrală studiului de față, la nivelul scenariului filmului lui Radu

Jude, *Aferim!* (2015), ideile prime că perspectiva punctului cinematic este albă, dar și că receptorii cinematici și/sau textuali, sunt albi – opresorii istorici – sunt direct susținute de rezultatele analizei cantitative dezvoltate în a doua parte a studiului, „*Aferim!*, al lui Radu Jude (2015): problematica numirii”. Numirea personajelor etnice se realizează strict extracomunitar, cu o singură instanță, de graniță, atunci când se realizează o numire intracomunitară, dar, contextual, într-o situație extern-comunitară, deoarece personajele etnice comunică atât în afara limbii romani, dar

se și adresează direct personajelor albe, deținătoarele puterii la nivel ierarhic. În acest caz, această minimă intervenție pasibil intracomunitară se anulează prin încărcătura deținută de etnonimul folosit – comunitatea acceptă și folosește denumitorul extracomunitar și conotat negativ în discursul ierarhizat între comunități din două motive: disculpare și apărare. Astfel, analiza lingvistică de orientare postcolonialistă prezentă, folosită asupra unui obiect textual cinematic, vine în susținerea și completează teoretizărilor asupra *purpose*-ului filmului *Aferim!*.

Note

1. Vezi Homi K. Bhabha, *The Location of Culture* (London: Routledge, 1994), cu precădere capitolul „The Other Question: Stereotype, discrimination and the discourse of colonialism”, 66-85.
2. Edna Andrews, „Cultural Sensitivity and Political Correctness: The Linguistic Problem of Naming”, *American Speech* 71, nr. 4 (1996): 389-404.
3. „focuses on how language and, in particular, naming should be used publicly” în Andrews, „Cultural Sensitivity”, 389.
4. *Ibid.*, 398-400.
5. „who are viewed as passive objects of these policies rather than as active creators of their own history” (traducere proprie) în Elena Marushiakova și Vesselin Popov, eds., *Roma Voices in History: A Sourcebook* (Leiden: Brill, 2021), 18.
6. „the scholars are not trying to discover sources written by Roma at all and thus the Roma point of view is de facto absent, and the reaction of the Roma themselves (or lack thereof) to the policies implemented towards them, as well as their visions about the future of their communities, are neglected” (traducere proprie) în *Ibid.*
7. „In order for this book to be properly perceived and understood, it is necessary to begin by making some clarifications on the used terminology, as well as on its spatial and chronological parameters.” (traducere proprie) în *Ibidem*, 31.
8. *Ibid.*
9. „today’s language of the global academia” (traducere proprie) în *Ibid.*, 31.
10. *Ibid.*, 32.
11. „this is not an adequate translation” (traducere proprie) în *Ibid.*
12. „two distinct types of population” (traducere proprie) în Roni Stauber și Raphael Vago, eds., *The Roma: A Minority in Europe. Historical, Political and Social Perspectives* (Budapesta: Central European University Press, 2007), 103.
13. *Ibid.*
14. „a lifestyle or socio-economic organizational form, irrespective of origin, language or traditions” (traducere proprie). *Ibid.*
15. „non-Roma communities, who either do not identify themselves as Roma or are not Roma by origin” (traducere proprie) în Marushiakova și Popov, *Roma Voices*, 32.
16. Stauber și Vago, *The Roma*, 103.
17. „Gypsy II is objectively recognizable primarily through language, namely, a population that speaks Romani (or romanes).” (traducere proprie). *Ibid.*
18. „a popular, though usually external name” (traducere proprie). *Ibid.*
19. Marushiakova și Popov, *Roma Voices*, 32.
20. Yaron Matras, *Romani: A Linguistic Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 17.
21. *Ibid.*
22. Gheorghe Sarău, *Rromii, India și limba rromani* (București: Kriterion, 1998), 26.
23. Marushiakova și Popov, *Roma Voices*, 415.
24. „a definition of marginal communities, characterised by a culture of poverty” (traducere proprie) în Marushiakova și Popov, *Roma Voices*, 415.
25. „unclean, dirty” (traducere proprie) în *Ibidem*.
26. Viorel Achim, *The Roma in Romanian History* (Budapesta: Central European University Press, 2013), 35.
27. Marushiakova și Popov, *Roma Voices*, 353.
28. Petre Matei, „Adunările țiganilor din Transilvania din anul 1919 (partea I)”, *Revista Istorică XXI*, nr. 5-6 (2010), într-un material dezvoltat în cadrul proiectului „Incluziune socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității – Servicii Comunitare pentru copii”, „De ce rom și nu țigan?”, coordonat de UNICEF.
29. Marushiakova și Popov, *Roma Voices*, 353.

30. Oana Dorobanțu și Carmen Gheorghe, eds., *Problema românească. O analiză a rasismului românesc* (București: Editura Hecate, 2019), 112-121.
31. Ibid., 114.
32. Ibid.
33. Ibid.
34. Ibid., 115.
35. Ibid., 116.
36. Ibid., 116-118.
37. Andrei Gorzo și Veronica Lazăr, „«...and Gypsies get many a beating...»: On the Significance of Radu Jude’s Aferim!”, *Transilvania*, nr. 6-7 (2022): 3.
38. Ibid.
39. Ibid.
40. Robert E. Morsberger și Katharine M. Morsberger, „Screenplays as Literature: Bibliography and Criticism”, *Literature/Film Quarterly* 3, nr. 1 (1975): 45-59.
41. Claudio Fantinuoli și Federico Zanettin, *New Directions in Corpus-based Translation Studies* (Berlin: Language Science Press, 2015), 44.
42. „As a phenomenon of communication, multimodality defines the combination of different semiotic resources, or modes, in texts and communicative events, such as still and moving image, speech, writing, layout, gesture, and/or proxemics.” (traducere proprie) în Nelson Flores Ofelia García și Massimiliano Spotti, *The Oxford Handbook of Language and Society* (New York: Oxford University Press, 2017), 451.
43. „research in multimodality is concerned with developing theories, analytical tools, and descriptions that approach the study of representation and communication considering modes as an organizing principle.” (traducere proprie). Ibid.
44. „Modes such as gesture, sound, image, color, or layout, for example, are conceived as sets of organized resources that societies have developed – each to a greater or lesser level of articulation in different social groups – to make meaning and to express and shape values, ideologies, and power relations.” (traducere proprie). Ibid.
45. Ibid.
46. Fantinuoli și Zanettin, *New Directions*, 44

Bibliography

- Achim, Viorel. *The Roma in Romanian History*. Budapest: Central European University Press, 2013.
- Andrews, Edna. “Cultural Sensitivity and Political Correctness: The Linguistic Problem of Naming.” *American Speech* 71, no. 4 (1996): 389-404.
- Chereta, Lucian. “The Etymology of the Word Țigan (Gypsy) and (R)Rom (Romany).” *Journal of Romanian Linguistics and Culture*, no. 2 (2014). <http://limbaromana.org/en/etymology-words-tigan-gypsy-rrom-the-etymology-words-tigan-gypsy-rrom-romany/>.
- Dorobanțu, Oana, and Carmen Gheorghe, eds. *Problema românească. O analiză a rasismului românesc* [The Romanian Problem: An Analysis of Romanian Racism]. Bucharest: Editura Hecate, 2019.
- Fantinuoli, Claudio and Federico Zanettin. *New Directions in Corpus-based Translation Studies*. Berlin: Language Science Press, 2015.
- Gorzo, Andrei, and Veronica Lazăr. ““...and Gypsies get many a beating...”: On the Significance of Radu Jude’s Aferim!.” *Transilvania*, no. 6-7 (2022): 1-11.
- Marushiakova, Elena, and Vesselin Popov, eds. *Roma Voices in History: A Sourcebook*. Leiden: Brill, 2021.
- Matei, Petre. “Adunările țiganilor din Transilvania din anul 1919 (partea I)” [“The Roma Gatherings in Transylvania in 1919 (part I)”. *Revista Istorică XXI*, no. 5-6 (2010).
- Matras, Yaron. *Romani: A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Morsberger, Robert E., and Katharine M. Morsberger. “Screenplays as Literature: Bibliography and Criticism.” *Literature/Film Quarterly* 3, no. 1 (1975): 45-59.
- Ofelia García, Nelson Flores, and Massimiliano Spotti, eds. *The Oxford Handbook of Language and Society*. New York: Oxford University Press, 2017.
- Sarău, Gheorghe. *Rromii, India și limba rromani* [Roma, India and the Romani Language]. Bucharest: Kriterion, 1998.
- Stauber, Roni, and Raphael Vago, eds. *The Roma: A Minority in Europe. Historical, Political and Social Perspectives*. Budapest: Central European University Press, 2007..